

VZPOREDNOSTI

Danilo Lokar

Hladen zrak, ki je dihal od Polževega malina dol in prihajal od široke gorske police, se je lagodno sprehajal po gostilniškem vrtu in postajal pod lipami in kostanji, postajal pa tudi od mize do mize. Te so bile rdeče, zelene in rumene in prav takšne so bile tudi stolice, rumene, rdeče, zelene, ki so sedele na kraju, poveznjene na miznih tablah. Sonce, ki je plezalo nad vzhodnimi vrhovi vse više in tudi hitreje, se je kakor mešalo in pogovarjalo z jutranjimi sapicami na vrtu in sam sem se ozrl, ali odhaja za mojim hrbtom zadaj za graščinskimi starimi zidovi opre-zujoča, še zmerom se mudeča črna halja noči? Ni je bilo več. Ne, jutro je že davno zažvižgalo z zlatim bičem in hiho, hihot! — jutro je bilo gospodar na gostilniškem vrtu s svetlimi mizicami in aluminijastimi, cevnimi nogami poveznjenih stolic, bilo je gospodar nad lipami in pod kostanji. Presedel sem se od točilnice, ki je bila v senci, na drugi kraj in na jutrnje pomladno sonce, šel sem na desno. Gostov še ni bilo, bil sem na vrtu sam. Pretegnil sem se počasi v vsej zgodnji jutranji lenobi in spočitosti in potprepljal v levem žepu svoj zvezek. »Si tukaj?« »Tukaj!« Nadaljeval sem s konceptom za igro in spet začel pisati. *Lutka visi na sredi odra in je komaj seženj od tal. Njena dolžina in ves obseg sta po dolžini in širini osemnajstletnega pošteno zraščene mladeniča. Včasih se lutka zaziblje, ali ne maje se dolgo. Tudi zavrti se okoli lastne osi, pa se spet umiri. Obe ženski, ta na desni, druga na levi, najprej nista vidni, govorita pa nezadržano, glasno, kakor da sta pred nami. Alberta: Ne ve, kam bi in to je morda njegova sreča, ker si lahko izbere karkoli, izbere si lahko pravo pot, zadene lahko prav srečno številko kakor na loteriji. Betina: Loteriji? Vsak človek ve, kam ga vleče. In če ga vleče na vse strani, ga lahko raztrže. Prav takrat bo ubral najbližjo stezo. Alberta: In res ga vleče na vse strani, dobro si povedala. Samo če si tudi razumela. Lahko zadene prav narobe in gre po zlu. Betina: Tedaj bo šel po najbližji poti. Najmanj bo zgrešil, če gre po najbližji stezi. Vsaka od obeh pride od svoje strani in se na sredi odra srečata. Gresta okoli lutke in jo z kazalcem takneta. Hitita. Lutka se zavrti okoli svoje osi in nato dolgo niha. Ko se umiri, se Alberta vrne. Silno sune vanjo, da lutka odskoči. Alberta: O, ti, ti, kam bomo šli?! Obrnil sem pri priči vrelo sladko kavo, kakor mi jo je natararica prinesla, in zataknil zvezek v levi žep. Hrbet sem nastavil soncu in počakal, da se je srajca ugrela in me je prijetno prešinilo, zapeklo med lopatama. Vrgel sem poletni rdeč suknjič čez levi laket in vstal. Spotoma sem pri vratih*

plačal in korakal zlagoma. Stopal sem mimo trgovine z jestvinami proti kapelici, kjer je tekel potok med hišami in sta si stali nasproti krčma proti krčmi. Pogledal sem proti travi, na borjaču ni bilo nikogar, in stopil sem v drugo, postal na cementni plošči, ki je pokrivala potok, in pomislil. »Pri fabriški kapi.« Tako tej krčmi pravijo. Prostor je bil na tesnem, pogreznjen sam vase in čisto mračen. Tu se noč še ni odpravila, še se je potikala po kotih. Spomnil sem se na veliko sončno oblo nad gorami. Prej me je sonce na srajci speklo in lahen srh mi je šel zdaj v zatohlem hladu po životu. Videl sem, da padam v neprezračen mrak, in odmaknil šilce žganja, ki je z ostrim, rezkim duhom pošepetalo pred mano. Videl sem spet kup tropin, ki so se bile ugrele in se v jesenskem jutru kadile, ko sem jih odgrnil. Povlekel sem zvezek iz žepa. *Alberta. Betina. Spor se zaostri. Ženski gresta v nasprotno smer. Alberta je pred pol letom splavila. Takrat je v šesto zanosila in ni hotela več. Alberta: Posvetovala sem se z ženami. Dosti žensk mi je reklo: Zadosti! Betina: Kako ti je prišlo na misel, da si se posvetovala? Alberta: Ženske so bolj izkušene kakor jaz. Betina: Saj se nisi prej nikoli posvetovala, ko je bilo prvič, ko je bilo drugič, tretjič. Alberta: Zdaj pa mi je prišlo nekaj novega do ušes. Betina: In prej ti tega ni nikoli bilo treba. — In Alberta, ki je zvedela za čisto novo, moderno pot, kakor so rekle ženske, je šla po novi poti, ki pa v starih časih niso vedeli zanjo. Betina se je čutila krivo, da za to novo pot nič ne ve, ali zdelo se ji je, da je veliko bolj kriva Alberta, ker je po drugih ženskah to pot odkrila in se za to pot tudi na moč potrudila. Betina se je čutila nekako opeharjeno, zakaj Alberta je bila navsezadnje bratova žena, tedaj v svaštvo. Ali ne samo zaradi brata, Betina je bila prizadeta zato, ker ni ne vedela ne razumela, zakaj Alberta noče več po stari poti. Betina: S komolci rineš na obe strani, nazadnje boš res vrata na široko odprla. Alberta: Nočem več biti priklenjena do smrti. Milko: Samo še to sem hotel vprašati —.* Sunkovito sem zvrnil šilce dišečega žganja in spravil svoje pisanje. Zamislil sem se in kakor v snu opazil starodavno lipo, ki je stala kakor od ustvaritve sveta tukaj na sredi trga in na pol poti do cerkve. Šel sem oprezno ob potoku mimo trgovine, hotela, krojača, druge trgovine, mimo tehtnice proti mostu. Most je bil vzdignjen. To sem šele zdaj opazil, kar precejšen skrivljen hrbet je imel in rebra so mu zijala. Še to! sem pomislil. Ozrl sem se v topole, ki so stali ob vodi, in nekaj svežega, žvrgolečega se je spreletelo v visokih gostih vejah nad strehami v mlinu in lekarni. Jata golobov se je v tem res vzdignila in se spustila v daljavi. Stopal sem mimo velikega, železnega portala predilnice in mimo barvarne, mimo krčme, mesnice, usnjarne, druge krčme in se usedel pod lipami in kostanji. Hiša je bila z obema kriloma odprta na jug in Tone, Valt

in Venče so se kar zazijali vame z odprtimi usti, kakor da me niso pričakovali. Nisem veliko maral za družbo in sem sedel k oddaljeni mizi pod hodnikom. Natararica je otresala krušne drobtine s križastega prta in potrepljal sem zvezek v žepu, dokler ga nisem izvlekel. *Betina: Človek ne sme zmeraj hoteti, hoteti. Človek mora znati tudi samo gledati, strmeti predse, premozgavati, misliti. Volja je pes, ki zmeraj laja in straši. Veriga, s katero je privezan, je skozi napeta in gobec je odprt in zobe kaže in zavija. Alberta: Kaj pa drugega kakor hoteti? Kako pa naj stojiš pokonci, če te palica ne drži? Betina: To pelje v pogubo, ker pelje v večni nemir. Alberta: V živoljenju ni drugega. Palica in pokonci, to je. Betina: To praviš ti. Kaj pa mir? Sanje? Podobe? Pokrajine? Vrtovi? Bregovi rek in morij? Alberta: Tega ni. Betina: Kdor zmeraj sebi uka-
zuje, konča tam, kjer začne ukazovati drugim. Z bičem preganjaš mir srca. Alberta: Ne bi vedela, kaj naj bi bilo narobe. Živoljenje ukazuje. Betina: Vsa zla sveta se začenjajo tam, kjer ostajajo poveljujoči kriki: Sem, tja! Gor, dol! Desno, levo! In ti kriki odmevajo skozi veke. Alberta: Živoljenje bi se ustavilo, če mu ne bi ukazovali, zmeraj, povesod, vodili. Hi — ho! Ho — hi! Betina: Ni res, živoljenje teče samogibno, samosvoje, drugače ne more. Živoljenje je zato živoljenje, ker teče. Tudi takrat teče, kadar je samo gledanje, strmenje in misel rek in oceanov. Milko krili z rokami, medtem ko hodi okoli gugajoče se lutke: — če grem — če ne grem — in vendar grem — ali se urnem — ali pa se ne povrnem — in kaj potem — potem — potem —. V rastočem teku okoli lutke: Ni poti — vse poti so tvoje — ni — vse poti — Kaj pa pišeš, zmeraj pišeš, ali res ne boš nehal pisati? pravi Tone, Valt in Venče se pa ne smejeta. Medtem sem pisanje zataknil v žep, dasi mi v vejah v lipi nad glavo obe moji ženski še kar naprej gostolita. Zvečer moraš biti nared, pravi Tone, pred sodiščem se boš postavil v kotu na desni strani, malo v senci, in boš počakal. Ampak točno o polnoči. V zvoniku bo odbilo dvanajst in ti boš s fotoaparatom ujel, ko bo po lestvi plezala navzdol od svojega ljubčka, sodnega predstojnika Marina. Zakaj bo pa plezala, vprašuješ, in zakaj prav po lestvi? Zato, ker bomo v veži — zadosti je velika in tudi imenitno vleče skozi — zakurili kup slame. Silovito se bo zakadilo spredaj in zadaj. Valt in Venče bosta tolkla na pokrivači, ko bosta tekla čez trg in vpila: Ogenj! Gori! Gori! Ogenj! Sodni svetnik bo strmел pri oknu in ne bo uganil, ali bi tudi on plezal po lestvi navzdol ali svojo golobico je na vsak način skušal rešiti. Tim, stric notar, že dolgo na pol ljubosumno gleda v to gnezdo in kaj se bo tu pri neporočenem fantu zvalilo. Tako je mislil, da bi malo podrezali in zato bomo danes o polnoči malo zakurili. V veliki veži v sodišču bodo slama, seno in listje imenitno goreli, ker tam dobro vleče. Valt in Venče*

se držita primojduševsko resno in mi z očmi žugata, da bom o polnoči »ko se najlepše spi« s fotografskim aparatom pripravljen. In magnezijev blisk. Ker kaj pa je podlost sveta, če ne ukazovanje, samo ukazovanje na vse strani, pravi Betina, kaj drugega? Alberta: Če bi ti znala pravilno poveljevati, bi bila danes srečna mati, tako pa, ker tega nisi znala, pa nisi okušala. Okušala nisi zadnje sladkosti, največje dobrote v življenju na svetu. Ali Betina se ne zmede. Dasi ji sega Alberta z želom v srce in ji pušča v nedrih gostega strupa. Še zdi se ji, da jo prav ta strup vzdiguje, nosi kvišku, ko se zave, da so Albertini živci zrahljani, zdraženi in prenapeti. Zato pravi, ali obenem se z žalostjo ove, da Alberta tega razumeti ne more: Ni razločka, pravi Betina, med storitvijo in mislijo na storitev, ni razločka med dejanjem in gledanjem v mislih na dejanje. V spravljenem življenju je vse eno. V spravljenem življenju je tudi vse izpolnjeno. In če je tudi vse izpolnjeno, bi skoraj ne vedela, zakaj bi tožila. Ali pa, pa preveč sva si narazen, kaj naj bi si še želela. Alberta ji daje z roko pred čelom znamenje, da se ji meša. Hrbtenski se umikati. Prazen oder z vrtečo se lutko. Priteče Alberta: Kaj si ni sam sodil! Komaj sem ga rešila. Vozel in vro pa tako trda, da sem si prste polomila. Odrla sem si jih. Otepa z rokama. Kaj ne boš končal čečkati pravi Tone poet. Zmeraj čečkaš, mar ne bi. Čečkam, čečkaš, čečkajo, so čečkali, bodo čečkali, pravim, se smejem in mu strmim ostro v oči. Tone pa med ovinkarjenjem pravi: Ker bi se namreč, mislim, zgodilo bi se namreč lahko, da pozabiš, kar smo ti naročili. Ali si vse obdržal? Ti stojiš z aparatom v senci, ko se zavali dim pri odprtih vratih spredaj in zadaj. Čez trg gresta Valt in Venče in Valt, kakor bi streljal, kriči: Gori! in Venče gaga: Gori! Po lestvi leze kakor podlasica Marina, trebušna je, okrogla zadnjica se ji je še bolj vzdignila, vsa nadevana tudi v nedrju, ni je težko zgrešiti. Takrat pritisneš, še seže v besedo Tone. Pritisnem, pravim, pritisnem. In še dodaja: V zvoniku meri zlagoma dvanajsto. V roki vrtim dolg kozarec, postavim brizganec proti soncu, nekaj kapljic vodika se zgane in vzdigne. Potem nagnem. Ženska, ki je v meni (one druge ne vidim) se zgane, gre za hišo mimo, mi namigne, me pozdravi. Ne morem, pravim Tonetu, ne ostanem, grem, mu dem, čakajo me. Čakajo te? vpraša. Tudi mi te bomo čakali, nadaljuje, natančno, ko bo udarilo dvanajst, to je polnoč. Takrat pa ne bo odlaganja. Udari v roko! pravi. Udarim v roko. Grem čez trg, vidim, ženska je zavila noter. Vleče me za sabo, pelje. Prizorišče so praljični ortovi pod zemljo, namreč pod Krasom. Ultramarinsko modro morje se na lahko peni in z belimi grebenci vrši ob nazobčanih skalnih bregovih. Vsa koptina je poraščena s pomarančevci in citronovci. Drevje je zavešeno z zlatimi in s srebrnimi sadeži, veje se pozibujejo, včasih se sadež utrže,

zakotali in utone v vodi. Sonce gre v lahnem loku na drugi strani vode in se včasih nagne kakor cvet. Tudi podobno je razklenjenemu cvetu. »Pomakni mi ga malce na levo,« pravi Betina možu, »ne sveti mi prav.« »Tako?« »Še malo!« »Prav?« »Zdaj je bolje.« »Ne, popolnoma prav mora biti.« »Popolnoma.« Betina zarije noge v pesek kakor v pernico in se umiri. Sence, ki so enakomerno potovale, se ujamejo v krog okoli nje in ona vstane. Z brisalko in blazinico se napoti naprej. Kmalu pride iz gošče v vrtove, kjer je cvetje, ki raste na gosto, tudi prav visoko, tako da se med rožami popolnoma skrije, kakor bi bila potonila v morju. »Če so ti duhovi cvetja premočni, greva ven iz vrtov. Če ti bodejo barve preostro v oči, stopiva naprej na planjavo, na travnate senožeti.« »Kaj bi si še želela?« »Ne vem.« »Ali se hočeš ohladiti v lunini srebrnini? Dam ti jo v roke.« »Ohladila sem se.« »Bi se veselila nad lepo bleščavo zvezde Danice?« »Veselila sem se.« »Bi se sprehodila po Rimski cesti?« »Sprehodila sem se.« »Ali po tej ali oni in še kateri Galaksiji?« »Galaksije poznam.« Ali gostilniška soba je čisto prazna. Prazna je tudi točilnica in trg. Včasih je postala poštna kočija, zaprta in z dvema konjema, tam spredaj. Tudi poštne kočije ni več. »Kaj boste pili?« »Ne bom pil, vrnem se.« In poštne kočije ni več. Zamišljen sem. Grem mimo Judove hiše, mimo majčkenih prodajalnic, ki ponujajo progaste bombone, ribice, zvezdice, mimo urarja, usnjarja, konfekcije, šole, posedim daleč zunaj na drugem koncu. Tu je pravzaprav krčma in ni. Včasih je odprta, še raje zaprta. »Črno kavo?« »Črno kavo s smetano.« Jutranja sapa, ki jo pa sonce preganja, se spet prištuli. Kakor otrok se igra z metuljem, ali tudi metulj se igra z njo. Ne, ženski se pa ne bosta spravili. Poldne, polnoč. Vzporednosti so, ali gredo mimo in naprej druga ob drugi. Kaj pa ura? Ta je pa lepa! rečem glasno. Še veliko bolj izzivalno pa zvoni poldne, in ko rečem: Čez dvanajst ur tedaj! se velik zvon sunkovito ustavi, don — don. Alberta in Milko tekata okoli lutke, ki se vrti v osišču naokoli. Alberta: Zakaj pa ne? Zakaj pa ne? Milko: Na metalurgijo se ne morem vpisati, mati. Alberta: Če se pa tudi na muziko nočeš vpisati, potem se pa zasukaj za stoinosemdeset stopinj. Stoinosemdeset sem rekla. Trgovec ali mesar zaslužita več kakor direktor v tovarni, buldožerist pa sploh dosti več kakor sodni svetnik ali pa kapelnik v operi. Ali bodi šofer dolgih prog, ki vozi čez mejo. Več, več, ti zaslužijo več. Milko: Res ne morem, mati. Hitita v krogu drug za drugim, in tudi lutka se vrti okoli osi hitreje. Sin se skrije, mati govori naprej, slišati je samo posamezne vzklike: Trgovec — buldožerist — šofer dolgih prog za mejo — moraš — moraš — Ko opazi, da sina ni tukaj, ga zbegana išče. Betina: Od česa bo pa živel, če ne bo ne to ne ono? Kdo mu bo kupil stanovanje? Pa avto? Pa električne stroje? Kako bo ženo zdrževal? Pa otroke?

Alberta: Ne, ne! Betina: Da, da! Alberta se čez čas vrne in maha z okrvavljeno ruto. Tu poglej: žilo si je v zapestju z žiletko načel. Bled ko rjuha, komaj še diha. Maha z ruto. Sin, sin! joče, hlipa. Betina: Ukazovala si mu, od tega je končal. Mo-raš, mo-raš! Zmeraj si mu ponavljala. Ko udari v zvoniku dvanajst, se v trdi temi v kotu pred sodiščem prestopim, da bi vse videl in slišal. Ali pa bom videl vse, slišal vse? Lestev iz prvega nadstropja je še dobro vidna. Slabo pa delata Valt in Venče, ki korakata čez trg in kričita: Gori! Gori! Valt, dekorater, seče z glasom, kakor da strelja, Venče, slikar, pa gaga ga-ga. Tuji glasovi. Kaj bo rekel stric Tim? Ta »raca« morda ne bo prav zletela. Dim, ki prihaja iz veže, je pa čisto brez pameti, otročji, kakor če bi cigareto kadil. Pa se Tone zgane in res se pokadi. Tudi čez trg bolje odmeva — Tone je dal znamenje. Go-ri! Go-ri! Venče je ostal tostran, spodaj, Valt je pa odšel v Gorenji konec. »Pumpa!« »Od lumpa!« »Pumpa — od lumpa — pumpa — od lumpa — pumpa —« To gre zdaj res kakor na črpalki ali na žagi, čep gor, čep dol, jarem gor, jarem dol. »Pum — pum — pum — pum —«. Takrat se prikaže na lestvi Marina. Res pleza kakor podlasica, sodnega predstojnika pa ni pri oknu. Tak — tak! poskušam s fotoaparatom, pa se mi ne sproži. Še to! Marina se zvira, ker ji sili dim v oči, v nos in grlo. Okrogla zadaj, okrogla spredaj, pomislim. Ustavi se na sredi lestve in kima z glavo. Na vse strani se suče. Zdaj! Ne, napravil bom skico s peresom, s tušem. Bolj bo učinkovalo. Ali fotografski posnetek je dokument. Tik — tak! lepo se je zdaj sprožilo. Oboje bo, posnetek in skica. Spet povzame bojna pesem, ki doni čez prazen trg, proti trgovcu, ki je prodajal slabo zajemajoče črpalke. »Pumpa — lumpa — pumpa — lumpa — pum — pum«. Marina se spušča proti tlom. Pum — pum — pum —. Kaj bo rekel stric Tim?